

ØF-Rapport nr. 13/1998

**Forebyggende og
helsefremmende arbeid blant
barn/unge og eldre i Oppland
Del 2**

**En presentasjon av 10 av prosjektene i
Oppland fylkeskommunes forprosjekt**

**av
Vigdis Mathisen**

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 25 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Regional- og næringsforskning
Offentlig forvaltning og tjenesteyting

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransje-organisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-rapport nr. 13/1998

**Forebyggende og helsefremmende arbeid blant
barn/unge og eldre i Oppland**

Del 2

**En presentasjon av 10 av prosjektene i Oppland fylkeskommunes
forprosjekt**

av

Vigdis Mathisen

Østlandsforskning

Tittel: Forebyggende og helsefremmende arbeid blant barn/unge og eldre i Oppland. Del 2. En presentasjon av 10 av prosjektene i Oppland fylkeskommunes forprosjekt

Forfatter: Vigdis Mathisen

ØF-rapport nr.: 13/1998

ISBN nr.: 82-7356-414-2

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: V770

Prosjektnavn: Forebyggende og helsefremmende arbeid blant barn/unge og eldre

Oppdragsgiver: Oppland fylkeskommune

Prosjektleder: Vigdis Mathisen

Referat: Denne rapporten utgjør Del 2 av evalueringsrapporten fra forprosjektet "Forebyggende og helsefremmende arbeid blant barn/unge og eldre". Del 1 er publisert i egen rapport under samme tittel og omhandler resultatene av evalueringen, mens Del 2 inneholder prosjektbeskrivelse av hver av de 10 prosjektene som er evaluert. Del 2 skal både fungere som vedlegg til Del 1, og som en frittstående presentasjon av de enkelte prosjektene.

Sammendrag: Nei

Emneord: evaluering, forebyggende arbeid, barn/unge og eldre

Dato: Mai 1998

Antall sider: 36

Pris: Kr 50,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 1066 Skurva
N-2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: [oef@ostforsk.no](mailto: oef@ostforsk.no)
<http://www.ostforsk.no>

©Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo
1. Ytterligere eksemplarframstilling uten avtale og strid med
åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Denne rapporten utgjør del 2 av en evalueringsrapport fra forprosjektet "Forebyggende og helsefremmende arbeid blant barn/unge og eldre" som Oppland fylkeskommune har tatt initiativet til. Del 1 er publisert i en egen rapport med samme tittel. Den omhandler resultatene av evalueringen, mens del 2 inneholder prosjektbeskrivelser av hver de 10 prosjektene som er evaluert. Del 2 av rapporten skal fungere med andre ord både et utfyllende vedlegg til del 1, men også som en frittstående presentasjon av de enkelte prosjektene. Det er i tillegg utarbeidet egne sluttrapporter for hvert av prosjektene som kan fås ved henvendelse til Oppland fylkeskommune, telefon 61 28 90 00.

Lillehammer, mai 1998

Stig Rugset
forskningsleder

Vigdis Mathisen
prosjektleder

Innholdsfortegnelse

1	Samspill og utvikling	7
2	Forebyggende helsearbeid for eldre i Biri, Gjøvik kommune	10
3	6-åringer på skoleveg	13
3.1	Et tverrfaglig arbeid i Sør-Aurdal og Gjøvik kommune for å gjøre skolevegen tryggere og mer trafikksikker for de yngste	13
4	Voksnes rusbruk er modell for barn og unge	16
4.1	Et prosjekt med vekt på bevisstgjøring om voksenrollens betydning for barn og unges rusbruk	16
5	Overgangen grunnskole og videregående opplæring	19
6	Trygghet i egen bolig	22
6.1	Et prosjekt rettet mot eldre i Sør- Aurdal kommune	22
7	Samordna tiltak for ungdom 16-25 år	25
8	Mobbing\klasse miljøutvikling	28
8.1	Et prosjekt om hvordan skape best mulige arenaer for utvikling av elevenes sosiale kompetanse	28
9	"Marte Meo metoden" - Kompetanseøkning for veiledere som jobber med barn og unge i Gjøvik og Sør-Aurdal	31
10	Kultur- og fritidstilbud for ungdom i Gjøvik kommune	34

1 Samspill og utvikling

Ny utforming og samordning av tverrfaglig helsestasjonstilbud til alle barn i aldersgruppen 2-6 år

Bakgrunn

En viktig del av helsestasjonsvirksomheten er å forebygge fysiske, psykiske og sosiale helseskader hos spebarn og småbarn, samt forhindre senutvikling. Misnøye med det "gamle" helsestasjonstilbudet førte til at fagpersoner knyttet til helsestasjonene i Sør-Aurdal ønsket å satse på aldersgruppa 2- 6 år. De mente at tilbudet for denne gruppen var for dårlig, bl.a. var samarbeidet mellom de ulike fagpersonene lite systematisert og 2-årskontrollen ofte lite tilfredstillende. I Sør- Aurdal ønsket en derfor å lage et "nytt" helsestasjonstilbud med hyppigere kontroller og delvis nytt innhold, samt et bedre systematisert samarbeid mellom de involverte fagpersonene.

Mål og målgruppe

Hovedmålet for prosjektet var at det skulle endre og forbedre undersøkelses- og oppfølgings- tilbudet til barn i førskolealder, slik at vansker ble oppdaget så tidlig som mulig. Videre skulle tiltak settes inn, der det var nødvendig, og det skulle sikres en god overgang mellom barnehagealder og 6-årstilbudet for barn med spesielle oppfølgingsbehov. Den primære målgruppen var alle barn i Sør- Aurdal i aldersgruppen 2 - 6 år og deres foreldre/foresatte. For å nå denne målgruppen jobbet prosjektet mot de forskjellige fagpersonene som arbeidet med denne aldersgruppen.

Tiltakene

Tiltakene var knyttet seg til de ulike delmålene. Et delmål var en gjennomføring av planlegging, samt informasjonsarbeid hvor tiltakene dels var kurs for fagpersoner og utarbeiding av nye undersøkelses- og tiltaksplaner, dels informasjonsmøter og informasjonsbrosjyre, dels endringer og innkjøp av utstyr og materiell. Det andre delmålet gikk på å legge forholdene til rette for en bedre tverrfaglig ressursutnyttning, hvor tiltakene dels var å lage et system for oppfølging/ ansvarfordeling for barn med oppfølgingsbehov, dels å organisere faste møter med tverrfaglig evaluering, samt faste møter med barnehagene og skolene etter 5-årskontrollen. De andre delmålene gikk på å innføre nytt tilbud til henholdsvis 2-, 3-, 4- og 5- åringene, hvor tiltakene ble konsentrert om innholdet i hjemmebesøket for 2- åringene og helsestasjonskontroll for de andre aldersgruppene, samt et tverrfaglig samarbeid med de andre fagpersonene.

Resultater og videreføring

Alle tiltakene er gjennomført som planlagt, og det er utarbeidet en arbeidsperm med en detaljert oversikt over det "nye" helsestasjonstilbudet, samt organiseringen av det tverrfaglige samarbeidet. Ved utgangen av 1997 hadde 52 2-åringer, 55 3-åringer, 58 4-åringer og 75 5-åringer gjennomført de nye kontrollene. Ved hjelp av studenter ved Høgskolen i Lillehammer gjennomførte Østlandsforskning intervjuer med et utvalg av foreldrene, hvor tilbakemeldingene fra foreldrene stort sett var positive. Det er imidlertid for tidlig å si om en oppdager flere barn med oppfølgingsbehov ved det "nye" enn ved det "gamle" helsestasjonstilbudet.

Prosjektet har spesielt resultert i at det tverrfaglige og tverretatlige arbeidet utføres på en mer helhetlig og kvalitativ bedre måte. I den forbindelse ble det gjennomført en evaluering av prosjektet, hvor fagpersonene tilknyttet prosjektet, samt de som var tilknyttet barnhagene og skolene deltok. Alle som svarte, gav stort sett en positiv tilbakemelding på det nye opplegget, men kom også med forslag om mindre justeringer. Barnhagene og skolene gav uttrykk for at de synes det er nyttig med et formelt samarbeid med helsestasjonene.

Sett under ett har prosjektet resultert i at helsestasjonen er blitt en arena for et tverrfaglig og tverretatlig tilbud for barna i den aktuelle aldersgruppen, noe som vil styrke helsestasjonens funksjon og rolle i tida framover. Prosjektet er allerede godt integrert i den daglige virksomheten, og alle fagpersonene er positive til å videreføre prosjektet som et fast tilbud. Det er også forankret i kommunens handlingsplan. Endringen i helsestasjonstilbudet er lite kostnadskrevende, idet det bare gir noen økte kjørcoutgifter, samt noen utgifter til utbedring av lokaler og innkjøp av nytt utstyr. Det gir noe merarbeid for helsesøsterne, fysioterapeut og PST, men lite merarbeid for legene. Prosjektlederne anbefaler andre kommuner å prøve ut modellen, som de mener passer spesielt for mindre kommuner.

Organisering

Prosjektet har hatt to prosjektledere, en helsesøster og en spesialpedagog, begge i 10 prosent stilling hver. Disse har sammen med en lege og en annen spesialpedagog utgjort prosjektets faggruppe. Andre medvirkende har vært helsesøster, lege, fysioterapeut, spesialpedagoger, samt deltakere fra henholdsvis barnevern, barnehager og skoler. I tillegg har prosjektet brukt rådgivere ved Lillehammer fylkessykehus og Overby regionale kompetansesentre. Kontakten og dialogen til rådmannen og kommunens ledergruppe har vært god i hele prosjektperioden. Alle deltakerne med unntak av rådgivergruppen er ansatt i kommunen, og prosjektet har således vært godt integrert i kommunen.

Økonomi og tidsbruk

Prosjektet hadde en totalramme på vel 500 000 kroner med en noenlunde lik fordeling mellom kommune og fylkeskommune. Omlag 115 000 kroner har gått til lønn til prosjektledere i 10 prosent stilling hver, 130 000 kroner til ombygging av lokaler, innkjøp av nytt testutstyr og leker, og 40 000 kroner til kursvirksomhet. Kommunens andel har gått til å dekke timer til kommunens fagfolk, samt kontorutgifter og kopiering. Det er til sammen brukt vel 1,100 timer på prosjektet som har vart i to og et halvt år.

2 Forebyggende helsearbeid for eldre i Biri, Gjøvik kommune

Bakgrunn

Andelen av eldre over 67 år vil øke betydelig i perioden 2010 til 2030, særlig gjelder dette eldre over 80 år. I 1992 kom NOU 1992:1 "Trygghet- verdighet - omsorg" som utredet de sosiale og økonomiske konsekvensene av disse endringene i befolkningsstrukturen. I Velferdsmeldingen (St. meld. nr. 35 1994-1995) fremheves de mange fordelene ved den hjemmebaserte omsorgen, og regjeringen mener det er av betydning for livskvaliteten at den enkelte har en reel mulighet til å velge å bo hjemme. Velferdsmeldingen sier videre at hovedsatsingen innen pleie- og omsorgs- politikken må være fortsatt utbygging av tilbud som kan gi trygghet, pleie og omsorg utenfor institusjon og fortrinnsvis i eget hjem.

Mål og målgruppe

Hovedmålet for prosjektet var at "det skal være trygt å bli eldre i Biri". Prosjektet var delt opp i tre delprosjekter med hvert sitt delmål. Det første delmålet var at "de eldre skal gis mulighet til å ha et meningsfylt aktivitetstilbud" og var knyttet opp mot opprettelsen av et dagsenter ved alders- og sykehjemmet. Det andre delmålet var at "i Biri skal det kunne gis et omsorgstilbud til de som plutselig kommer i en uventet situasjon" hvor det påfølgende tiltaket var å opprette to trygghetsplasser ved institusjonen. Det tredje delmålet var "å sikre at alle kjenner tjenestetilbudet i Biri", og i den forbindelse ble det utarbeidet og distribuert en informasjonsbrosjyre om tjenestetilbudet i Biri pleie- og omsorgsdistrikt.

Tiltakene

Det ene tiltaket var opprettelsen av et dagsenter ved alders- og sykehjemmet, hvor lokaler ble skaffet ved omdisponering av eksisterende lokaler, og hvor tilbudet i utgangspunktet ble gitt til brukere av hjemmesykepleien og hjemmehjelp. Innholdet i dagsenteret var tenkt å omfatte bl.a. trim/ fysisk aktivitet, hobbyvirksomhet, diskusjoner og foredrag, kantine, og opplysnings- virksomhet, spesielt om ernæring. Det andre tiltaket var opprettelse av to trygghetsplasser ved syke- og aldershjemmet, hvor bruker selv skulle ta initiativ til innleggelse uansett tid på døgnet. Egenbetalingen var 50 kr per døgn, og klienten skulle kunne benytte plassen i inntil 14 dager. Det tredje tiltaket bestod av utarbeidelsen av en årlig informasjonsbrosjyre, samt kvartalsvis informasjon til brukerne av hjemmetjenestene, og informasjon med sykehusene i fylket om tjenestetilbudene i Biri.

Resultater og videreføring

Når det gjaldt dagsenteret, ble stillingen som aktivitør økt fra en halv til en hel stilling, slik at to ansatte kunne gi et aktivitetstilbud til 15 - 20 deltakere hver dag. Det ble sendt ut invitasjoner til omlag 80 personer, og omlag 50 personer i alderen 22- 90 år takket ja. Dette inkluderte psykiatriske brukere, men ikke PU- klientell. Med dette utgangspunktet ble det satt opp 4 dagsenterdager med 12 brukere hver dag, inkludert fire psykiatriske brukere som kunne komme og gå som de ville. Etter endt prosjektperiode var det 39 faste brukere, hvorav 31 hadde kontrakt på en dag hver uke. Hovedinnholdet i dagsenteret ble først og fremst knyttet til hobbyaktiviteter og sosialt samvær ut fra brukernes egne ønsker. Studenter ved Høgskolen i Lillehammer utførte på oppdrag av Østlandsforskning en intervjuundersøkelse blant deltakerne av dagsenteret. Svarene viste at tilbudet stort sett var i tråd med deres ønsker, men at de i tillegg ønsket muligheter for felles turer og for mer musikk og underholdning. Bare et mindretall benyttet tilbudet om helsesjekk, fotpleie og frisør. For øvrig tyder svarene på at deltakerne var godt fornøyde med dagsenteret. Tiltaket videreføres som ordinær drift, og det vil bli vurdert om tilbudet også skal tilbys eldre som ikke omfattes av hjemmetjenesten, mens et liknende tilbud til PU- klientell er under planlegging.

Når det gjaldt de to trygghetsplassene, ble det brukt midler kun til ominnredninger og til anskaffelse av to nye senger og ikke til ekstravakter som planlagt. Det var 19 personer som brukte tilbudet i løpet av en periode på et år. Av brukerne var 20 prosent menn og resten kvinner. Halvparten av innleggelsen skjedde på dagtid, og resten på ettermiddag /kveld, mens bare et fåtall kom på natta. Årsakene til innleggelsen skyldtes først og fremst angst for å være alene, mens det for mennenes vedkommende stort sett gjaldt forberedelse til innleggelse på sykehus. Dersom tilbudet ikke hadde eksistert ville 11 av henvendelsene resultert i innleggelse på annen helseinstitusjon. Liggetiden var i gjennomsnitt på mindre enn 5 døgn, mens en person hadde 21 liggedøgn. Ifølge intervjuundersøkelsen som studentene ved Høgskolen i Lillehammer utførte, bekreftet brukerne at dette tilbudet gav dem og deres familie stor trygghet i tilværelsen. Institusjonen disponerer et rom til trygghetsplasser som til vanlig er oppredd med en seng, men hvor seng nummer to kan settes inn etter behov. Trygghetsplassene fortsetter etter prosjektslutt og gir avlastning i forhold til andre helseinstitusjoner, samtidig som de fungerer som en sikkerhetsventil for de med strever med angst. Utskriving skjer også lettere, fordi brukerne vet at tilbudet er der hele tiden.

Innholdet i den informasjonsbrosjyren som ble sendt til alle husstander i Biri, gav en oversikt over tjenestetilbudet i Biri pleie- og omsorgsdistrikt med telefonnummer til alle aktuelle instanser. Den er trykt på begge sider av et A4 ark med farger og glanset papir. Et halvt år etter utsending ble det sendt ut spørreskjemaer angående bruken av brosjyren til

100 hjemmehjelpsbrukere og til tilfeldig valgte husstander. Det kom inn 88 svar som viste at de fleste hadde tatt vare på brosjyren og mente den var nyttig.

Organisering

Den lokale prosjektgruppa på Biri bestod av distriktsleder for pleie- og omsorgsdistriktet som også fungerte som prosjektleder, samt avdelingsleder, hjelpepleiere og kommunefysioterapeut som alle var aktive medlemmer i gruppa.. Arbeidet skjedde i nært samarbeid med prosjektleder i fylkeskommunen.

Økonomi og tidsbruk

Prosjektet startet det forberedende arbeidet våren 1995, og prosjektet ble avsluttet ved utgangen av 1996. Selve opprettelsen av trygghetsplassene startet i januar 1996, mens prosjektperioden for dagsenteret som varte fra november 1995 til ut 1996. Det totale budsjettet var på 338,000kr med en noenlunde lik fordeling mellom Oppland fylkeskommune og Gjøvik kommune. Den største utgiften var lønnsutgifter på vel 250,000kr, mens skyssutgifter til dagsenteret kom på vel 27 000 kroner, investering og ombygging i forbindelse med trygghetsplassene på vel 36 000 kroner, og utgifter til informasjonsbrosjyren på nesten 8 000 kroner.

3 6-åringer på skoleveg

3.1 Et tverrfaglig arbeid i Sør-Aurdal og Gjøvik kommune for å gjøre skolevegen tryggere og mer trafikksikker for de yngste

Bakgrunn

Bakgrunnen for prosjektet var at 2400 6-åringer og like mange 7-åringer i Oppland begynte på skolen høsten 1997. Dette aktualiserte nødvendigheten av å finne gode løsninger på skolevegen, fordi de yngste har begrensede forutsetninger for å ferdes i trafikken. For å få skoleveien så trygg som mulig, mente Statens Vegvesen i Oppland at det var nødvendig med kunnskap og samarbeid i kommunene, mellom kommunene og mellom disse og andre etater. Å øke kompetansen til foresatte, politikere, personalet i barnehager, skoler og kommunens administrasjon syntes å være en god måte å starte dette arbeidet på. Formålet med prosjektet var at en skulle finne fram til et kursopplegg og prøve det ut i de to prosjektkommuner. Dette skulle igjen ha overføringsverdi til andre kommuner i fylket.

Mål og målgruppe

Hovedmålet var "å skape et kommunalt tverrfaglig engasjement med "6-åringer på skoleveg" i fylket". Delmålene var henholdsvis "å bygge opp og prøve ut kurs for nøkkelpersonell i kommunen om utfordringen "6-åringer på skoleveg", "å bidra til en kvalitetssikring av arbeidet med "6-åringer på skoleveg" i andre kommuner i fylket på bakgrunn av erfaringer i prosjektkommunene", samt "å bidra til en samordnet tverretattlig og tverrfaglig ressursutnytting i arbeidet med "6-åringer på skoleveg". Målgruppa var personell i kommunen og andre instanser med ansvar og interesse for trafikksikkerhetsarbeid, som f.eks. skole/oppvekstetaten, teknisk etat, helssetaten, grunnskolen, barnehagene, politikere, politi og lensmenn, foresatte, representanter fra trafikkstasjonene i fylket, samt Trygg Trafikk.

Tiltakene

Prosjektets tiltak var todelt. Første del var et kurs for nøkkelpersonell i de to prosjektkommunene med to samlinger, en planperiode, samt en oppfølging og evaluering av opplegget og erfaringene. Dette ble gjennomført våren 1996. Andre del gikk ut på å spre erfaringene fra prosjekt-kommunene til de andre kommunene i fylket som et bidrag til en tverrfaglig samordning og god lokal ressursutnytting i arbeidet med temaet "6-åringer på skoleveg". Denne spredningen av erfaringene ble gjennomført høsten 1996 i

form av fire regionale samlinger hver på en dag. Parallelt med dette arbeidet fortsatte prosjektkommunene med gjennomføringen av sine planer fram til skolestart i 1997.

Resultater og videreføring

Kurset for nøkkelpersonellet i de to prosjektkommunene ble holdt etter planen, og det ble etterfulgt av en evaluering både i muntlig form og skriftlig ved besvaring av et spørreskjema. I denne evalueringen fikk informasjons- og læringsaspektet ved kurset en høy score, gruppearbeidet fikk middels og godt over middels score, mens oppgavearbeidet mellom samlingene ble betegnet som bra, men med stor variasjon. Den samme ble sagt om prosjektets virkning på kommunens forberedelse til å møte "6-åringene på skoleveg". Det mest positive ved kurset var tverrfagligheten som jo også var den siden av prosjektet som det ble lagt stor vekt på. Endringsforslagene gikk på tidsressursen, større engasjement fra kommunens ledelse, større deltakelse av foresatte, samt flere deltakere fra barnehagene. Det var til sammen 36 deltakere på kurset for de to prosjekt-kommunene. Kursopplegget og arbeidet imellom samlingene resulterte i konkrete handlingsplaner som er utprøvd, og som er gjengitt i sluttrapporten fra prosjektet.

Den andre delen av prosjektet bestod av fire regionvise samlinger med de øvrige kommunene i Oppland. Påmeldingen var treg, men etter en runde med purringer ble de fleste interessert og møtte med en rimelig bra tverrfaglig gruppe. Allikevel var det 6 kommuner som enten ikke kunne delta eller som bare hadde en deltaker. Det ble gjennomført en muntlig evaluering ved slutten av seminarene, hvor responsen ble oppsummert som stort sett bra. Det var til sammen 112 deltakere på disse seminarene. De som deltok fikk et godt grunnlag for det videre planarbeidet med "6-åringene på skoleveg" innen sin kommune. Mange kommuner kom langt med både ansvarsplan, organisering av arbeidet og en framdriftsplan.

Oppland fylkeskommune ved Oppvekstforumet har ansvaret for videreføringen av prosjektet. I videreføringen ligger spredning av informasjon av erfaringer fra og resultater av prosjektmodellene fra Sør - Aurdal og Gjøvik kommuner. Videreføringen sikres ved å holde kontakt med prosjektkommunene, samt fagtater og organisasjoner som arbeider med trafiksikkerhet.

Organisering

Prosjektet har vært ledet av en arbeidsgruppe med en leder fra Statens vegvesen i Oppland, en representant fra Trygg Trafikk, samt to representanter fra Sør- Aurdal kommune og en fra Gjøvik kommune. I prosjektkommunene ble koordineringsansvaret lagt til undervisningssetaten som har hatt ansvaret for skolering av medarbeidere og tverrfaglig samarbeid internt i kommunen og eksternt med aktuelle samarbeidspartnere.

Økonomi og tidsplan

Budsjettet var totalt på 80 000 kroner. Til samlingene for prosjektkommunene var utgiftene begrenset til hotelopphold, materiell og forelesere, mens både deltakerne og bidragsyterne betalte reiseutgiftene via sine arbeidsgivere. Det samme gjaldt de fire regionale samlingene. Prosjektet startet våren 1995. I januar 1996 var kursinnholdet for de to prosjektkommunene klart, og de to samlingene ble gjennomført i løpet av våren 1996. Kurset ble evaluert før sommeren 1996, og de fire regionvise samlingene ble deretter gjennomført høsten 1996. Samtidig fortsatte de to prosjektkommunene utprøvingen av sine modeller fram til juni 1997. Prosjektet ble avsluttet sommeren 1997.

4 Voksnes rusbruk er modell for barn og unge

4.1 Et prosjekt med vekt på bevisstgjøring om voksenrollens betydning for barn og unges rusbruk

Bakgrunn

Ideen til prosjektet ble lansert på arbeidsseminaret på Gaiastova i Øyer som ble arrangert av prosjekt "Helsefremmende og forebyggende arbeid for barn og unge" i august 1995. Resultatet av gruppearbeidet ble et første utkast til en projektskisse om voksnes rusbruk som modell for barn og unge.

Mål og målgruppe

Prosjektets hovedmål var at "voksne i Gjøvik skal få større forståelse og kunnskap for hvordan deres rusbruk virker som modell for barn og unge". Delmål 1 gikk på å "skolere ledere innen barne- og ungdomsorganisasjoner i Gjøvik" med målsettingen om at "alle ledere i barne- og ungdomsorganisasjoner i Gjøvik skal i løpet av prosjektperioden gjennom skolering, informasjon og opplysning, dvs. få forståelse for den betydning rusfri atferd har, når de som ledere har med barn og unge å gjøre". Delmål 2 gikk på "å informere foreldre i Gjøvik", mens delmål 3 gikk på "å rette spesiell oppmerksomhet mot rusbrukernes barn". Det siste delmålet var at "en arbeidsgruppe av barn/ungdom utarbeider og utfører et opplegg som utfordrer kommunepolitikere på kommunens alkoholpolitikk, herunder problemstillingen næringsinteresser kontra alkoholpolitikk". Målgruppene har vært både ledere innen barne- og ungdomsorganisasjonene (idrett og musikk), foreldre, fagpersoner og kommunepolitikere.

Tiltakene

Under delmål 1 ble det satt i gang tre ulike tiltak: temakvelder, avtale om rusfritt miljø, samt besøk i lag/foreninger. Det ble gjennomført en temakveld hvor musikk- og idrettsorganisasjonene i Gjøvik var innkalt. Det var dårlig oppslutning om temakvelden, idet bare 11 av 66 organisasjoner deltok. Alle lag/foreninger ble invitert til å inngå en avtale om å drive rusfritt, og hvor de ved undertegningen av avtalen ville bli med i en trekning med premier fra 5 000 kroner til 20 000 kroner. Alle klubbene har underskrevet avtalen, og enkelte klubber har gjort forpliktende vedtak. Det skapte stor mediaomtale at enkelte organisasjoner ikke ønsket å skrive under på en forpliktende avtale.

Tiltakene under delmål 2 var henholdsvis å innhente barn og unges opplevelse av alkoholbruk hos voksne, samt utforme og distribuere "en foreldreguide" til foreldre.

Dernest ønsket prosjektet å kontakte skolekontoret og barnehagekontoret for å distribuere "foreldreguiden" til foreldre via skoler og barnehager, samt å informere gjennom en annonseserie i avisene. Fem studenter ved sykepleierhøgskolen i Gjøvik gjennomførte en prosjektoppgave over dette temaet og utvidet opplegget ved å innkalle foreldrene til elevene i to klasser til foreldremøter. Foreldreguiden ble delt ut til alle skoler, barnehager, samtidig som det gikk 5 helsides annonser i lokalavisen.

I forbindelse med delmål 3 ble det holdt et møte med helsesøstrene, samt gjort avtaler med enkelte barnehagepersonell, lærere og foreldre hvor det ble fokusert på dette delmålet. Det ble også avviklet et seminar med forebyggende arbeid som tema med deltakelse av ulike instanser. Delmål 4 ble det ikke jobbet videre med, fordi den som var ansvarlig for dette delmålet ikke lenger kunne delta i prosjektet.

Resultater og videreføring

Prosjektet foretok en egevaluering i forhold til bruk av "foreldreguiden" og annonsene i lokalavisene i form av et spørreskjema på et foreldremøte, samt til noen klasser med elever og til skole/barnehageledere. Av 23 foreldre hadde 21 hørt om prosjektet enten via foreldreguiden eller via avisene. 10 av 23 foreldre hadde testet seg selv i foreldreguiden. Et flertall svarte at foreldreguiden og annonsene hadde fått dem til å tenke igjennom sine egne holdninger. Av 128 elever hadde 67 prosent gitt foreldreguiden til sine foreldre, mens bare 16 prosent av elevene hadde snakket om temaet hjemme. 59 skole- og barnehageledere hadde sendt ut foreldreguiden, men de hadde fått få tilbakemeldinger fra foreldre, elever og lærere. Selv om egevalueringen har svært begrenset verdi, fordi den bare nådde ut til et lite utvalg av målgruppen, gir den en indikasjon på at prosjektet har skapt en viss debatt. Prosjektgruppa konkluderer for øvrig med at det kan se ut til at flere har sett og reflektert på foreldreguiden enn på annonsene noe som er en viktig erfaring, fordi utgiftene til foreldreguiden var lavere enn annonsene.

Et prosjekt som dette som skal bevisstgjøre og skape holdningsendringer, er det ikke lett å måle effektene av. I løpet av prosjektperioden har det imidlertid skjedd en del tiltak på dette området, hvor kan ha vært forårsaket av prosjektet. Kommunen tok f.eks. initiativ til at de lag som ikke fikk premie i forbindelse med kontrakten om rustfritt miljø, fikk kg hver. Prosjektgruppa protesterte mot skjenking av øl under en russefest i Fjellhallen med det resultat at det ikke ble noe av. Kommunen har styrket helsesøstertjenesten og opprettet en ekstra ungdomskontakt. Temaet har vært oppe i kommunens styrende organer ved flere anledninger. Prosjektet fikk stor mediadekning og har dermed hatt muligheten til å påvirke de voksne. Foreldreguiden har vært brukt av andre instanser ved flere anledninger. Gjøvik kommune har også i sin fremtidige støtte til barn- og ungdomsorganisasjoner gjort følgende tilleggsbestemmelse "at all aktivitet der barn/ungdom under

18 år deltar, skal være rusfri". Prosjektet er søkt videreført i regi av kommunens oppvekstforum, hvor representanter fra prosjektgruppa sitter. Det arbeides for at temaet skal bli en prioritert oppgave for oppvekstforumet, samt at prosjektets materiell skal brukes i kommunens videre arbeid på dette område.

Organisering

En representant for Idrettens servicekontor i Gjøvik var prosjektleder i startfasen, men på grunn av jobbskifte overtok en representant for Oppland Idrettskrets ledervervet. En prosjektgruppe bestående av sosialsjefen i Gjøvik, kommuncoverlegen, politiet, Idrettens servicekontor i Gjøvik, samt representanter fra Juvente og Lenkene har hatt månedlige møter i hele prosjektperioden. Selv om prosjektleder ikke har vært ansatt i kommunen, har prosjektet ved deltakelsen fra sosialsjefen og kommuncoverlegen hatt en god forankring i kommunens ledelse.

Økonomi og tidsbruk

Prosjektet har hatt en total ramme på vel 470 000 kroner hvor det kommunale bidraget i hovedsak har gått til å dekke tidsbruken til medlemmene i prosjektgruppa, samt til å betale studentprosjektet, til sammen vel 228 000 kroner. Den andre delen har gått til annonser, trykking av foreldreguiden og ulike typer informasjonsmateriell, samt premier til de aktuelle lag/organisasjoner. Prosjektet startet opp høsten 1995 og ble avsluttet ved utgangen av 1996.

5 Overgangen grunnskole og videregående opplæring

Bakgrunn

Overgangen mellom grunnskole og videregående opplæring har blitt aktualisert gjennom Reform 94 og Reform 97. Intensjonen ved reformene er at opplæringssystemet skal legge til rette for at flest mulig kommer seg gjennom grunnskolen og videregående opplæring på en best mulig måte. Overgangsfasen er ofte en kritisk fase, hvor det er behov for å sikre en god dialog mellom skoleslagene for å legge best mulig til rette for den enkelte elev, og spesielt for elever med som ikke dekker kriteriene for særskilt inntak, men som allikevel har et tilretteleggingsbehov. Det er denne overgangsfasen prosjektet retter seg mot.

Mål og målgruppe

Prosjektet har arbeidet ut fra en visjon om "at ungdom bør sikres størst mulig livskvalitet og fullføre videregående opplæring med best mulig resultat". Videre har prosjektet utarbeidet følgende hovedmål : "å utvikle en modell som sikrer at ungdom får en best mulig overgang mellom grunnskole og videregående opplæring". Dette hovedmålet er konkretisert i følgende to delmål : "å legge tilrette for faglige drøftinger mellom pedagogisk personale i ungdomsskole og videregående opplæring med vekt på differensiering, samt delmål 2 "å sikre informasjonsflyt om enkeltungdommer med tilretteleggingsbehov". Under hvert delmål ble det utarbeidet mer konkrete arbeidsmål i tilknytning til tiltakene. Det ble valgt å fokusere på fagene matematikk og engelsk i prosjektperioden.

Tiltakene

Under delmål 1 ble det iverksatt flere tiltak. Ved oppstart av prosjektet ble det holdt en korstog hvor professor Orden foreleste om differensiert og tilrettelagt opplæring i klasserommet, slik at lærerne skulle få en felles plattform å arbeide ut fra. Kursdeltakerne var lærere i engelsk og matematikk for 9.klasse og grunnkurs i videregående skole. Det ble videre arrangert en fagdag for de samme faglærerne i engelsk og matematikk fra begge skoleslagene, hvor temaet var å bli kjent med hverandres fagplaner. I etterkant ble det etablert ressursgrupper i de samme to fagene med fire deltakere i hver gruppe som skulle lage en modell for pedagogisk praksis. De jobbet med oppdraget våren 1997, og resultatet ble representert muntlig på et rektormøte, samt skriftlig i form i en egen rapport. Videre ble det arrangert møter hvor representanter fra ressursgruppene gjennomgikk fagplanen i sitt fag overfor motsatte skoleslag. Det er ønskelig at slike møter etableres som en fast ordning. Det ble også satt i gang hospitering i motsatt skoleslag, men på grunn av tidspress ble ordningen bare iverksatt ved to skoler og bare for noen lærere. De lærerne

som prøvde ordningen, mente at en slik hospiteringsordning kunne være nyttig, dersom forholdene ble lagt til rette for det.

Under delmål 2 ble det utarbeidet et eget meldeskjema for å sikre alle elever et best mulig opplæringstilbud. Det er viktig å kjenne til behovene for tilrettelegging, slik at de videregående skolene kan planlegge nødvendige tiltak. Skjemaet har vektlagt følgende tre områder: tilrettelegging i grunnskolen, tilretteleggingsbehov i videregående skole og elevens ressurser og utviklingspotensiale. Skjemaet er godkjent av fylkesopplæringssjefen og anbefalt brukt i skolen. Det ble tatt i bruk våren 1996 og evaluert høsten 1997. Skjemaet ble sendt sammen med ordinær søknad til inntakskontoret på Lillhammer. Kopi av skjemaet ble sendt mottakerskolen, og på denne bakgrunn skal den enkelte skole sikre at faglærerne får relevante opplysninger om elever med tilretteleggingsbehov.

Resultater og videreføring

Tiltakene i prosjektet er blitt iverksatt som planlagt. Prosjektet har også gjennomført en egenevaluering av tiltakene ved å sende et spørreskjema til de involverte fagpersonene, som 41 lærere besvarte. Når det gjaldt delmål 1, viste svarene at de aller fleste var kjent med prosjektet (86 prosent). Ca 60 prosent oppgav at de var blitt noe kjent eller godt kjent med fagplanen i motsatt skoleslag. Lærerne mente at de viktigste gevinstene ved et tettere samarbeid skoleslagene imellom, var kunnskap om elever med tilrettelegging, samt et bedre kjennskap til de to skoleslagene. Lærerne var imidlertid noe delte i sin vurdering om å opprette hospiteringsordninger mellom de to skoleslagene. Halvparten var positiv, mens tilsvarende mange svarte vet ikke, og et par svarte nei. I løpet av prosjektperioden fikk bare et par lærere prøvd hospiteringsordningen. Lærerne mente stort sett at erfaringene de fikk var nyttige. Samtidig mente flere av de som ikke deltok i hospiteringen, at hospitering kunne være interessant hvis forholdene ble lagt til rette for det.

Det ble også utført en spørreundersøkelse blant ni aktuelle rådgivere i grunnskolen og den videregående skolen. Skjemaene ble besvart av seks av dem. Med forbehold om det lave antallet svar, viste svarene at skjemaet ble vurdert som viktig. Dersom skolen ønsker en god faglig tilrettelegging, er opplysningene på skjemaet av stor betydning. Skoleåret 1997/98 mottok de tre videregående skolene på Gjøvik 25 slike meldeskjemaer. Det ble holdt et evalueringsmøte blant rådgivere og PP- rådgivere for å evaluere bruken av skjemaet, hvor det kom det fram forslag til en del mindre justeringer. Sett under ett har arbeidsgruppa kommet med en rekke anbefalinger for å legge til rette overgangen mellom grunnskole og videregående skole som dels er rettet til Statens utdanningskontor dels til fylkesopplæringssjefen som har det videre ansvaret for videreføringen av prosjektet.

Organisering

Prosjektet har foruten de to prosjektlederne fra henholdsvis grunnskolen og videregående skole, også hatt en arbeidsgruppe bestående av fungerende rektor ved en av ungdomsskolene, koordinator i OT, samt med lærere, rektorer og rådgivere. I tillegg har prosjektet hatt to ressursgrupper i henholdsvis matematikk og engelsk som har vært sammensatt av faglærere fra begge skoleslag.

Økonomi og tidsbruk

Prosjektet startet opp i april 1996 og ble avsluttet ved utgangen av 1997. Den økonomiske rammen på 280.000kr dekket lønn til prosjektleder i videregående skole, samt driftsutgifter. Gjøvik kommune lønnet på sin side prosjektleder i grunnskolen. Begge prosjektledere var hver frikjøpt i 20 prosent av sine stillinger. Utgiftene til de som var med i arbeidsgruppa ble dekket av den enkelte skole.

6 Trygghet i egen bolig

6.1 Et prosjekt rettet mot eldre i Sør- Aurdal kommune

Bakgrunn

Eldreomsorgen er i en brytningstid i norske kommuner. Målsettingen om å kunne bli boende hjemme lengst mulig er blitt ytterligere aktualisert det siste tiåret. Gjærevollutvalget (NOU1992) la særlig vekt på en slik politikk og foreslo større satsing på hjemmetjenester og ulike botilbud som kunne forhindre unødig eller for tidlig institusjonsinnleggelse. I "Handlingsplan for eldreomsorgen" (St.meld. nr.50, 1996-97) foreslås en økt innsats i eldreomsorgen de nærmeste årene med øremerkede tilskudd. Prosjekt "Trygghet i egen bolig" ønsket å aktivisere innbyggerne i utformingen av eldreomsorgen for å bygge den framtidige eldreomsorgen på erfaringer og ønsker blant dem som blir berørt, først og fremst dagens og morgendagens brukere.

Mål og målgruppe

Prosjektets hovedmål var at "de eldre skal kunne bo hjemme lengst mulig", mens delmålet gikk på at "de eldre skal kunne oppleve økt trygghet i hjemmesituasjonen". Det ble satt opp tre arbeidsmål med påfølgende tiltak. Det første var "å oppnå økt kunnskap om hjemmesituasjonen og de eldre uttrykte ønsker og behov" hvor hovedtiltaket var iverksetting av en spørreundersøkelse blant 60-65 åringer og 80-85 åringer. Det andre delmålet var "å kartlegge og gi råd om mulige kilder til hjemmeulykker" hvor en kartlegging av kilder til hjemmeulykker med påfølgende rådgiving stod i fokus. Det tredje var "å informere om forebygging av egen helse og hjelpetilbudet for eldre" med utsending av en informasjonsbrosjyre og påfølgende grendemøter. Målgruppen var alle hjemmeboende eldre og neste generasjons eldre.

Tiltakene

Prosjektet ønsket å gjøre en større spørreundersøkelse blant de eldre om deres ønsker og behov i alderdommen. I løpet av våren 1996 kom prosjektet fram til at de måtte ha ekstern bistand for å lage spørreundersøkelsen, og de tok derfor kontakt med Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). I samarbeid med NOVA ble det laget et spørreskjema og engasjert intervjuere i kommunen. Vinteren 1996/97 ble det gjennomført en intervjuundersøkelse blant tilfeldig valgte hjemmeboende personer i alderen 60-64 år og 80-84 år for å få kunnskap om hvordan eldre mennesker ser på sin situasjon, hvilke problemer de har og hvilke planer og ønsker de har for årene framover.

Undersøkelsen tok opp ønsker for henholdsvis boligen, nærmiljøet, tilgang og holdning til hjelp, sosialt nettverk, aktivitet og trivsel, samt framtidsutsikter.

I forbindelse med spørreundersøkelsen ble det også laget en egen kartlegging av kilder til hjemmeulykker. Undersøkelsen ble gjort overfor samme utvalg som i spørreundersøkelsen, men ikke alle i den yngste aldersgruppen ble spurt. Skjemaet som ble utfyllt, ble laget av prosjektgruppen og opplysningene ble også oppsummert av dem.

Det tredje og siste tiltaket var utarbeidelsen og distribusjonen av en informasjonsbrosjyre som ble sendt ut til alle husstander i Sør Aurdal. Samtidig ble det lagt opp til grendemøter i samarbeid med frivillige organisasjoner for å informere om spørreundersøkelsen, samt diskutere forebygging av egen helse.

Resultater og videreføring

På bakgrunn av spørreundersøkelsen har prosjektet utarbeidet flere tilrådinger overfor kommunen. Handlingsplanen for eldreomsorg har tatt hensyn til de erfaringene som prosjektet har gjort angående bl.a. informasjon til befolkningen om tjenestetilbudet, fokusering på hvordan ens eget hjem vil egne seg i alderdommen, og hva man kan gjøre for å forberede seg på egen alderdom.

I forbindelse med utsendingen av informasjonsbrosjyren ble det gjort et forsøk på en evaluering. Det kom imidlertid inn for få svar til at det kan tjene som en dokumentasjon av nytten av brosjyren. Svarene gir allikevel inntrykk av at informasjonen ble positivt mottatt, at mottakerne vil oppbevare den, og at de også fikk en del ny informasjon. Informasjonsbrosjyren oppfattes av prosjektledelsen som et godt og viktig verktøy til en overkommelig pris, og prosjektet råder kommunen til å følge opp informasjonen både gjennom en oppdatering av brosjyren og gjennom Sør- Aurdalsposten. Også erfaringene fra grendemøtene hvor prosjektet samarbeidet med frivillige lag og foreninger, ble sett på som nyttig, og tilbakemeldingene fra de frivillige lagene var positive. Når det gjaldt hjemmebesøkene, kom det inn noen få tilbakemeldinger som viser at disse i hvert fall er blitt noe mer bevisste om ulykkesforebyggende tiltak i hjemmet, og at noen av dem har tenkt å gjøre konkrete tiltak i den forbindelse.

Prosjektet som helhet skal videreføres i kommuneplancens handlingsprogram og bli tatt hensyn til i kommunens økonomiplan og budsjett. Erfaringene fra prosjektet er alt tatt med i handlingsplan for eldreomsorg, og det legges opp til at samarbeidet med frivillige lag og foreninger skal videreføres. Siden disse representerer bredden av befolkningen og har god kontakt med målgruppen, ønsker helse- og sosialavdelingen i Sør -Aurdal kommune å bruke disse som kontaktpersoner i det videre arbeidet med å informere fra

prosjektet. I tillegg er det startet en informasjonsrunde i Sør- Aurdalsposten som skal fortsette.

Organisering

Under forberedelsen av prosjektet var en prosjektgruppe i gang som omfattet pleie- og omsorgsleder som også fungerte som prosjektleder, samt ergoterapeut og fysioterapeut. Ergoterapeut sluttet og ble ikke erstattet, men gruppen ble senere utvidet med en kommunelege og en kommunepolitiker. Senere sluttet også pleie- og omsorgsleder som ble erstattet av avdelingssjef for helse- og sosialetaten, mens fysioterapeuten ble prosjektleder. Denne utskiflingen sammen med andre forhindringer førte til at prosjektet ble noe forsinket. Alle deltakerne med unntak av kommunepolitikeren er ansatte i kommunen, og prosjektet har dermed vært godt integrert i kommunen.

Økonomi og tidsbruk

Den økonomiske rammen fra fylkeskommunen var på nesten 270,000kr, hvor lønn til intervjuere og medarbeidere var på nesten 130,000kr, utarbeidelsen av NOVA- rapporten kostet 100,000kr, mens trykking og distribusjon av kom på 18,000kr i tillegg til selve arbeidet som blir anslått til et og et halvt månedsverk. Totalt gikk det med vel 900 arbeidstimer som tilsvarer omtrent et halvt årsverk som ble dekket av kommunen.

7 Samordna tiltak for ungdom 16-25 år

Bakgrunn

Prosjektet ble satt i gang på forespørsel fra Oppland fylkeskommune. Årsaken til at et ungdomsprosjekt med spesiell vekt på de som ikke var i fast arbeid eller utdanning, ble initiert i Sør Aurdal, var ikke at Sør-Aurdal skiller seg ut fra andre kommuner mht problemer i ungdomsmiljøet eller høg ledighet blant ungdom. Sør-Aurdal hadde imidlertid lenge ønsket å initiere nye tiltak overfor ungdomsgruppen, spesielt på fritidssida, men som ikke hadde blitt realisert av økonomiske årsaker. Forespørselen fra fylkeskommunen ble derfor sett på som en sjanse til å få prøvd ut tiltak som ellers ikke ville vært mulig.

Mål og målgruppe

Prosjektets hovedmål var "å gi ungdom i alderen 16-25 år med spesiell vekt på de som ikke er under utdanning eller i ordinært arbeid, tilbud der en ser arbeid, opplæring og fritid i en sammenheng". Som en forberedelse til prosjektet ble det utført en spørreundersøkelse blant ungdom om hvordan de opplevde sin egen situasjon i Sør-Aurdal. Det første delmålet gikk ut på "å etablere fritidstilbud for ungdom i alderen 16-25 år som samtidig kan nyttes i opplærings- og arbeidsmarkedsøyemed", hvor hovedtiltaket var å etablere et ungdomshus/ kafé i Sør-Aurdal. Det neste delmålet var "å etablere et attraktivt fritidstilbud for ungdom som faller utenom eksisterende, organiserte tilbud". Her hadde en i utgangspunktet planlagt å etablere møkkeklubber, men da dette ikke lyktes, ble det i stedet etablert andre fritidstiltak. Et tredje delmål gikk på å etablere et formalisert samarbeid mellom kommunen, arbeidsmarkedsstaten og oppfølgingstjenesten ved den videregående skolen for å sikre at ungdom med sammensatte problemer kom i arbeid eller utdanning. Det siste delmålet var at "ungdom skal ikke passivt motta sosialhjelp over lengre tid" hvor tiltaket var å framskaffe arbeidsplasser for ungdom, i form av f.eks. tiltaksplasser. Målgruppen var ungdom i alderen 16-25 år med spesiell vekt på de som ikke var under utdanning eller i arbeid.

Tiltakene

Et av hovedtiltakene i prosjektet for å kunne gå i gang med de ulike tiltakene var opprettelsen av en engasjementsstilling som ungdomsarbeider. I samarbeid med vedkommende ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant ungdom i målgruppen om hvordan de unge opplevde sin egen situasjon. Det ble sendt ut 100 spørreskjemaer, hvorav 60 ble besvart. Undersøkelsen sier noe om hvilke forhold de unge var fornøyde med, og hva de mente det burde gjøres noe med. Et annet viktig tiltak var etableringen av et ungdomshus/kafé som ble satt istand på dugnad under ledelse av ungdomsarbeideren. Det

ble gjort ulike forsøk med å utvikle det eksisterende, tradisjonelle ungdomsklubbtilbudet med et mer variert tilbud. Men forsøkene med en ungdomskafe med vekt på tema og diskusjonskvelder, samt en nattkafe på lørdagskveldene i samarbeid med en ansatt fra kirkelig fellestråd, falt ikke i smak. En valgte derfor å fortsette med det tradisjonelle fritidsklubbtilbudet, samt med en klubb for de yngste i regi av de eldre ungdommene. I tillegg utviklet prosjektet også andre fritidsaktiviteter, slik som istandsetting av en ishockeybane, arrangering av et fjellklatrekurs og etableringen av to permanente klatrevegger, en inne og en ute, samt etableringen av et treningssted med aerobic tilbud i privat regi. De planlagte mekkeklubbene strandet i et forsøk på å skaffe ledere, lokaler og interessert ungdom. Mot slutten av prosjektperioden ble det arrangert et hjelpeprosjekt for innsamling av klær og leker til et barnehjem i Estland, hvor 8 ungdommer deltok både i innsamlingen, pakkingen og ble med på selve turen til Estland.

Forsøket på å etablere et formalisert samarbeid mellom kommunen, arbeidsmarkedsetaten og oppfølgingstjenesten ved den videregående skolen, samt utarbeidelsen av individuelle handlingsplaner for å sikre ungdommer med sammensatte problemer arbeid eller utdanning, strandet i første omgang dels på grunn av bemanningsproblemer dels fordi arbeidskontoret var skeptiske til en slik avtale. Samarbeidet ble imidlertid igangsatt senere på direktiv fra arbeidsmarkedsetaten sentralt hvor arbeidskontoret ble bedt om å om å inngå avtaler med sosialkontoret vedrørende sosialhjelpsmottakere mellom 18-24 år. Det samme gjaldt delmål fire som var planlagt som et hovedansvar for sosialkonsulenten, men som av samme grunner ble vanskelig å gjennomføre. Imidlertid overtok ungdomsarbeideren en del oppgaver relatert til dette delmålet, idet ungdom ble oppfordret til å oppsøke ungdomsarbeideren dersom de hadde problemer, noe som skjedde i noen tilfeller.

Resultater og videreføring

Prosjektet ønsket å prøve ut nye metoder i arbeidet med ungdom i kommunen, særlig fordi statene stort sett jobber på hver sitt felt. I den forbindelse ønsket prosjektet å få til et sterkere formalisert samarbeid mellom de ulike etatene. Dette ble ikke gjennomført i første omgang, men kom først istand etter direktiv fra sentralt hold i den ene etaten. Videre ønsket prosjektet å jobbe utradisjonelt overfor ungdommene, ved å engasjere en ungdomsarbeider som skulle jobbe med de unge på alle plan. Langt på vei synes ungdomsarbeider å ha lyktes med å jobbe utradisjonelt og oppsøkende, samtidig som han gjorde en ungdomsundersøkelse og satte istand ungdomshuset sammen med ungdommene, og utviklet en rekke andre fritidstilsk. Han har også jobbet helt konkret med enkelte ungdommer som har hatt behov for en voksenkontakt. Gjennom sitt arbeid har han vist hvor verdifullt det er å ha en aktiv oppsøkende ungdomsarbeider i en kommune. Desto mer beklagelig er det at Sør- Aurdal kommune ikke ser muligheten for

å videreføre denne stillingen, allikevel er viktig at dette arbeidet kan videreføres på noe lengre sikt. Det er også viktig at kommunen forstår verdien av den ungdomsundersøkelsen som foreligger, og vet å benytte den i sitt framtidige ungdomsarbeid. Av enkelttiltakene vil ungdomskafeen drives videre av ungdommene selv, mens de to permanente klatreveggene kan benyttes fritt. Treningstudioet vil også drives videre i privat regi.

Organisering

Ved oppstarten av prosjektet ble det opprettet en arbeidsgruppe bestående av en representant for kulturkontoret, en for sosialkontoret, en fra arbeidskontoret og en fra Oppfølgingstjenesten ved Valdres videregående skule. Denne arbeidsgruppen var imidlertid ikke særlig virksom, samtidig som det ble klart at sosialkontorets representant ikke kunne delta pga av bemanningsproblemer. Kulturkontorets representant ble utpekt til prosjektleder og ble derfor i praksis alene med arbeidet, fordi det samtidig foregikk innstramninger ved kulturkontoret. Våren 1996 ble det derfor oppnevnt en referansegruppe med følgende syv medlemmer: prosjektleder, avdelingssjef for skole og kultur, sosialkontoret, arbeidskontoret, oppfølgingstjensten, lensmannskontoret og rektor ved den ene ungdomsskolen. Senere ble også ungdomsarbeideren med i prosjektgruppa. Underveis har prosjektleder drøftet spørsmål med avdelingssjef for skole og kultur og rådmannen. Siden de fleste i prosjektgruppa har hatt nær tilknytning til kommunen eller vært ansatt der, har prosjektet vært rimelig godt integrert i kommunen.

Økonomi og tidsbruk

Den totale rammen fra fylkeskommunen var i utgangspunktet 1,2 mill kr, men ble senere nesten halvert. Hovedårsaken til de reduserte utgiftene var at ungdomsarbeiderstillingen var planlagt for en toårsperiode, mens den i praksis bare ble litt over ett år. I tillegg var det avsatt et større beløp til igangsetting og drift av makkeklubber noe som ikke ble realisert. Den største utgiftsposten har for øvrig vært lønnsutgifter til ungdomsarbeiderstillingen. Prosjektet startet i august 1995 og ble avsluttet ved utgangen av 1997.

8 Mobbing\klassemiljøutvikling

8.1 Et prosjekt om hvordan skape best mulige arenaer for utvikling av elevenes sosiale kompetanse

Bakgrunn

I dagens skole er mobbing et betydelig problem. Vi regner med at 100,000 elever er innblandet i mobbing enten som mobbere eller som mobbeofre. Gjennomsnittsprosenten er dobbelt så høy på barnetrinnet som på ungdomstrinnet, og mobbing forekommer oftere blant gutter enn blant jenter. Samtidig er det en myte at små skoler er tryggere enn store skoler. Mobbeproblemet berører noen av våre mest grunnleggende verdier og rettigheter. Det er en demokratisk rett å kunne kjenne seg trygg på skolen. I Gjøvik kommune er det iverksatt ulike tiltak omkring på skolene for å komme mobbingen til livs, ofte enkeltstående tiltak som blir tildels tilfeldig fulgt opp over tid. Lærerne i kommunen har til sammen stor kompetanse på problematikken, og prosjektet ønsket å få en oversikt på kompetansen på området både lokalt og sentralt, samt få en oversikt over hva som gjøres ved de ulike skolene i prosjektet. Prosjektlederne ønsker samtidig å være pådrivere i forhold til nye tiltak, samt sørge for at varige tiltak blir satt i gang og videreført på de ulike skolene i kommunen. Prosjektet er med andre ord opptatt av at det skal sikres et mer kontinuerlig arbeid der ansvaret for oppfølgingen blir forankret i sterkere grad enn i dag. Prosjektet pågår fortsatt og avsluttes først sommeren 1998.

Mål og målgruppe

Prosjektets visjon er at "skolen skal være trygg for alle, og at forholdene skal legges til rette miljø- og læringsmessig, slik at alle får muligheter til en best mulig utvikling personlig, kulturelt og sosialt". Hovedmålet er at elevenes rett til en trygg og god skolehverdag skal sikres gjennom bevisst vektlegging av tiltak i forbindelse med forebyggende arbeid innenfor områdene elevenes sosiale miljø generelt og innsatsen mot mobbing spesielt. Prosjektets første delmål er "å sikre at alle skoler har gode og innarbeidede rutiner og strategier for forebyggende arbeid i forbindelse med arbeidet mot mobbing". Klassemiljøutvikling satt i system innebærer at jobbing med normer, strukturer, gruppeprosesser, konfliktløsning og kommunikasjon flettes inn i det daglige arbeidet med fagene. Delmål to er "å bidra til at skolene utvikler effektive handlingsplaner til bruk i akutte episoder". Tiltakene går ut på at alle skoler skal legge fram utkast til handlingsplaner og ha avklart hvem som står som ansvarlig for at planene følges opp. Det tredje og siste delmålet er "å kvalitetssikre best mulig rutiner for samarbeidet mellom de aktuelle skolene og foresatte/elever" med tiltak som bl.a. er rettet

mot å utvikle kartleggingsrutiner, meldetjeneste, øke kvaliteten på skolens elevråd, o.l. Prosjektets målgruppe er alle elever i grunnskolen og den videregående skolen som er knyttet til prosjektet.

Tiltakene

Skolene har sendt inn en oversikt over de tiltakene som er i gang eller på trappene ved de ulike skolene. På bakgrunn av denne oversikten er det laget en samleoversikt for prosjektskolene. Oversikten gav en indikasjon på hvor skoen trykket og på hvilket område det var viktig å fortsette arbeidet. Det jobbes med en idébank til bruk i klassemiljøarbeidet for kommunens skoler. Idébanken skal inneholde praktiske råd og forslag til tiltak for å forhindre/forebygge bl.a. mobbing, relasjonsvansker, ensomhet o.l. innenfor et skolemiljø /klasse. I idébanken skal det finnes forslag til arbeidsområder for å bygge opp kulturen i ei ny klasse, samt forslag til hvordan man kan snu en skjev utvikling. Videre har prosjektledelsen i samarbeid med arbeidsgruppen laget et utkast til en spørreundersøkelse vedrørende trygghet, trivsel og mobbing. Undersøkelsen som ble splittet opp i fire ulike alderstrinn, ble tatt i bruk høsten 1997 og omfattet over 1500 elever. Resultatene blir oppsummert og skal munne ut i konkrete tiltak ved hver enkelt skole. Det jobbes videre med kriterier for gode inspeksjonsrutiner, der arbeidsgruppa så langt har blitt enige om en felles mal for kriterier som f.eks. de voksne i skolemiljøet bør være ekstra oppmerksomme på, samt hva som er viktig med tanke på taklingen av ulike hendelser i løpet av skolehverdagen. Arbeidet med å sikre gode overgangsrutiner fra barne- til ungdomstrinnet er akkurat avsluttet i arbeidsgruppa, men det gjenstår noe arbeid i forbindelse med overgangen barnehage / barnetrinnet. Prosjektledelsen har gjennom profilering i media forsøkt å utfordre allmennheten/ foreldre til i større grad å ta stilling til ulike sider med prosjektets arbeidsområder.

Resultater og videreføring

Etter at resultatene fra spørreundersøkelsen forelå, ble det gjort en oppsummering ved hver skole. Prosjektledelsen sammenfattet materialet og trakk konklusjoner som videre ble diskutert i arbeidsgruppa og ute på de enkelte skolene. Arbeidet fulgte nøye den på forhånd utarbeidede malen for etterarbeid som munner ut i at enkeltskolene på bakgrunn av sine resultater diskuterer seg fram til en strategi for det videre arbeidet med skolemiljøet. Et av de klareste resultatene så langt har vært en revurdering av inspeksjonsordningen, samt overgangs/oppstartrutiner. Dette er problemstillinger som klart er satt på dagsorden som en konsekvens av materialet fra undersøkelsen. En viktig del av hele prosjektet er å vise foreldre/foresatte at det foreligger en felles strategi for det arbeidet som skjer på området. Det skal i så liten grad som mulig være avhengig av hvilken skole, hvilken klasse en er i eller hvilke lærere en har, for at en elev skal føle seg trygg og trives i skolehverdagen. I forbindelse med prosjektet har det vært en rekke mediaoppslag, slik at

selve prosjektet og dets tema er blitt godt dekket i lokalaviser og radio. I Gjøvik er prosjektet allerede i gang med spredning av resultatene. Det er blant annet dannet ei nettverksgruppe ved Pedagogisk Senter. Videre har prosjektledelsen holdt en rekke foredrag for skoleledere og lærere som startet opp etter ny læreplan med 5. og 8.klasser høsten 1997. På kommunenivå er prosjektet forankret gjennom kommunens kompetansehevingsplan, noe som tilsier at kommunens ledelse er interessert i at prosjektideen også overføres til de andre skolene. Videreføringen skal trygges via jobbing mot rektorene og skoleadministrasjonen i kommunen.

Organisering

Prosjektet ledes av to lærere i ungdomsskolen og en lærer fra videregående skole. I tillegg er det opprettet ei arbeidsgruppe bestående av 1-3 representanter fra de ulike prosjektskolene. Det er forankret i kommunens ledelse gjennom løpende informasjon til skolesjef og undervisningssjef. Rådmannen er orientert gjennom sitt verv som medlem av styringsgruppa i prosjektet.

Økonomi og tidsbruk

Prosjektet startet opp våren 1996 og skal først avsluttes sommeren 1998. Budsjettet for prosjektet er på totalt 560 000 kroner med en noenlunde lik fordeling på fylkeskommunen og prosjektkommunen. Prosjektleder i videregående skole er frikjøpt i 20 prosent stilling, mens prosjektlederne i grunnskolen er lønnet på timebasis. Hovedutgiftene er, bortsett fra lønn, utgifter til deltagelse på kurs, ekstern veiledning, samt avholdte kurs med eksterne foredragsholdere.

9 "Marte Meo metoden" - Kompetanseskaping for veiledere som jobber med barn og unge i Gjøvik og Sør-Aurdal

Bakgrunn

Marte Meo metoden er en metode for opplæring av utviklingsstøttende kommunikasjon. Metoden har som formål å utvikle kompetanse hos foreldre og fagpersoner som arbeider med barn i tolkning og forståelse av barns signaler. Den fokuserer på hvilke muligheter de voksne har til et bedre samspill med barn. Metoden tar fokus bort fra det som ikke fungerer og bygger opp et repertoar av handlinger hos de voksne som har positiv effekt på barnas utvikling. Marte Meo- metoden har fått stadig større utbredelse i Norge, og både Trondheim, Bergen og Vestby kommune har satset på opplæring for de ansatte i helse- og sosialetaten. I Oppland utdannes det for tiden terapeuter ved en rekke institusjoner, mens en gjennom dette prosjektet har fått anledning til å utdanne seks terapeuter i Sør-Aurdal og Gjøvik kommune som igjen skal spre kunnskap om metoden til resten av kommunene.

Mål og målgruppe

Hovedmålet for prosjektet var "å øke kompetansen blant de som arbeider med barn og unge i Sør- Aurdal og Gjøvik og utvikle en strategi for overføring av denne kompetansen til andre deler av fylket". Det første delmålet var å "sikre en tverretattlig felles forståelsesramme når det gjelder veiledning". Det andre delmålet var å "sikre at man i veiledningsprosessen av barn og unge setter fokus på muligheter og ikke begrensninger". Mens de to siste delmålene gikk på henholdsvis "å øke kvaliteten på samhandlingen mellom barn/unge og foresatte/førskolelærere/ lærere" og " å overføre noe av kompetansen til fagfolk i andre deler av fylket, og oppfordre dem til etterutdanning basert på samspillsorientert intervensjon".

Tiltakene

De tiltakene som ble satt i gang i forhold til hovedmålet var for det første kompetanseskaping i prosjektkommunene blant seks deltakere i form av 16 utdanningsmøter med veileder i Oslo, samt avsluttende eksamen og sertifisering som Marte Meo terapeut. For det andre var det overføring av kompetansen til andre kommuner via et informasjonsskriv, samt et opplegg med regionvise informasjonsmøter med kommunene for å fortelle om metoden til helsesøstre, sosionomer, og spesialpedagoger. Tiltakene i forhold til delmålene har bestått i bruk av metoden overfor barn med atferdsproblemer enten for foreldre eller fagpersoner i barnehage, skole o.l. Det har blitt gjort videoopptak av dagliglivets situasjoner med barna og enten foresatte eller fagpersoner hvor samspillet var gått istå. Filmen har blitt analysert og viset foresatte/

fagepersoner, og det er blitt gitt råd og veiledning på bakgrunn av disse opptakene. Videre har veilederne filmet seg selv i veiledningssituasjonen og fått tilbakemelding på det de gjør. Når det gjaldt overføring av kompetanse, har prosjektdeltakerne i samarbeid med sin veileder laget demonstrasjonsfilmer til bruk i informasjonsøyemed.

Resultater og videreføring

Kompetanseøkningen for de seks prosjektdeltakerne har bestått i oppfølging av et opplegg med 16 veiledningsmøter med veileder i Oslo med påfølgende eksamen og sertifisering som Marte Meo terapeut. I denne perioden har omlag 50 barn vært til veiledning. Blant de som fikk veiledning over et vist tidsrom, fikk 48 utdelt evalueringsskjemaer, og av disse har 44 svart dvs. en svarprosent på vel 90. Evalueringen fra henholdsvis de foresatte eller fagpersoner viser en høy grad av tilfredshet med bruken av metoden blant omlag 80-90 prosent av deltakerene. Tilbakemeldingene fra de seks prosjektdeltakerne viser at utdanningen har gitt grunnlag for en felles forståelsesramme med en økt fokus på barnets muligheter og ikke dets begrensinger, samt en større bevissthet med å tenke samspill i familier, barnhager og skoler. Alle prosjektdeltakerne opplever å ha fått økt sin kompetanse, og utdannelsen blir sett på som svært nyttig. De opplever å ha fått et redskap som virkelig hjelper foresatte og fagfolk, og hvor de får mer positive tilbakemeldinger fra disse enn tidligere. Videreføringen av prosjektet ligger i å informere om utdanningen til faggrupper rundt om fylket, samtidig som fylkeskommunen har gitt klarsignal til at to av de seks deltakerne kan videreutdanne seg til å bli veiledere. Det betyr at kompetansen forblir i fylket, og at langt flere kan videreutdanne seg uten å behøve og dra til Oslo eller Bergen.

Organisering

Prosjektet har vært organisert med en arbeidsgruppe bestående av de seks prosjektdeltakerne, hvor en av dem har fungert som prosjektleder. Arbeidsgruppa har hatt 7 møter med drøftinger angående framdriften i prosjektet og om selve veiledningen. Disse har forholdt seg til sine respektive skole- og helse- og sosialsjefer i de to kommunene. Under utdanningen har veileder fra Bergen kommet på jevnlig besøk til Oslo. De seks prosjektdeltakerne har reist til Oslo åtte ganger i året for å få veiledning.

Økonomi og tidsbruk

Forberedelsene til prosjektet startet i 1995, mens selve utdanningen startet opp i februar 1996 og ble avsluttet med eksamen i mars 1998. Den totale økonomiske rammen for prosjektet har vært omlag 400 000 kroner med en noenlunde lik fordeling mellom fylkeskommune og kommune. De største utgiftspostene har vært semesteravgift og reiseutgifter til veileder på til sammen vel 168 000 kroner, samt utgifter til utstyr på

omlag 75,000kr. I tillegg har de seks deltakerne fått mulighet til å utdanne seg innenfor sine stillingsrammer i sine respektive kommuner.

10 Kultur- og fritidstilbud for ungdom i Gjøvik kommune

Bakgrunn

Prosjektet ser fritida som en mulighet for personlig utvikling og stiller spørsmålet om hvilke forutsetninger som må ligge til grunn for at fritida skal benyttes positivt. Videre viser prosjektet til at det både er en nasjonal og lokal vilje til og ønske om at ungdom i større grad skal gis mulighet til medvirkning av egen fritid. Prosjektet har ønsket å betrakte ungdom som en ressurs med evne og vilje til å ta beslutninger i saker som angår dem. Prosjektet har bestått av tre delprosjekter som senere ble slått sammen til to. Et fjerde prosjekt ble senere startet ved Gjøvik miljøhestesenter, men inngår ikke i denne evalueringen.

Mål og målgruppe

De to hovedmålene eller intensjonene med prosjektet har vært at "det skal oppleves som positivt å være ungdom i Gjøvik, samt at prosjektet har ønsket "å styrke ungdoms mulighet til medvirkning/påvirkning av egen fritid". Det ene delprosjektet har hatt som delmål "å gi et varig positivt fritidstilbud for ungdom over 15 år i sentrum av Gjøvik" noe som senere ble endret til "å etablere nye tilbud i sentrum basert på ungdoms eget initiativ". Til sist ble disse delmålene endret til "å etablere et ungdommens hus i Gjøvik" med arbeidsmålene "at ungdommens hus skal utvikles til å bli en sosial og kulturell møteplass for elever ved de videregående skolene i Gjøvik" og at "det totale fritidstilbudet i Gjøvik må bli bedre kjent for elever som flytter til Gjøvik".

Det andre delprosjektet "Ung på CC" hadde i utgangspunktet som sitt delmål "å høyne kvaliteten på uformelle treffsteder i Gjøvik". Det ble senere endret til "å høyne kvaliteten på CC som uforpliktende treffsted i Gjøvik" og endte til slutt opp med delmålet "å utvikle metoder for medvirkning/involvering, slik at ungdom som bruker CC kan påvirke sin egen situasjon på CC". Målgruppen for prosjektet har vært ungdom i alderen 15-20 år.

Tiltakene

Bakgrunnen for det ene delprosjektet Ung i sentrum / Ny i Gjøvik var at ungdom i Gjøvik lenge har hatt behov for et fritidstilbud i sentrum, fordi det i sentrum ikke fantes tilbud for ungdom under 18 år. Mange unge bruker imidlertid sentrum både om kveldene og i helgene. Samtidig har mange av elevene ved de videregående skolene som er hybelboerne både et dårlig sosialt nettverk og lite kjennskap til fritids- og kulturtilbudet i Gjøvik. Prosjektet arrangerte derfor i en periode månedlige ungdomsdiskotek i sentrum, samtidig som det ble jobbet med å etablere et ungdommens hus. Planene for et slikt hus er klare, men pga. avvik fra kostnadene til anbudspris er fremtida for huset usikkert. Samtidig har

prosjektet arbeidet med å bedre kjennskapen til fritidstilbudet for innflytta ungdom, dels ved å etablere internetsider dels ved å lage en egen skoledagbok med bl.a. oversikt over fritidstilbudet i Gjøvik..

Bakgrunnen for det andre delprosjektet var at kjøpesenteret CC- mart'n var det viktigste uformelle møtestedet for ungdom i Gjøvik. Mange voksne så på dette som et problem. Prosjektet har oppnådd å koble sammen ungdommene på CC, ledelsen av CC og representanter for de mest brukte ungdomsbutikkene. Helt konkret har det blitt arrangert to ungdomsmønstringer, men med noe dårlig oppslutning fra publikum. I tillegg ble det arrangert street basket turnering over 3 dager med 100 deltakere.

Resultater og videreføring

En del tiltak er fortsatt uavklart, bl.a. er det, som nevnt tidligere, ennå ikke kommet et ungdommens hus i sentrum. Uansett, mener prosjektleder, at det vil bli arrangert jevnlige aktiviteter i sentrum i tråd med prosjektets målsettinger. Spørreundersøkelsen som ble foretatt av studenter ved Høgskolen i Lillehammer i regi av Østlandsforskning viste at det var vilje blant ungdommen til å engasjere seg aktivt i ungdomshuset og lignende arrangementer bare det ble konkret nok. Informasjon om fritidstilbudet er også tiltak som det vil bli satset på i tida framover. Det er i forbindelse med prosjektet prøvd ut to metoder, skoledagbok og internett. Det vil bli satset videre på internett, men det er noe mer usikkert om det vil bli satset på skoledagbok, men snarere på egne presentasjoner av fritidstilbudene, samt månedlige informasjonsskriv.

Resultatet fra tiltakene på CC- Mart'n viste at ungdommene som oppholder seg på CC, ønsker å bli respektert for det de er, og at de mener de har like stor rett å oppholde seg der som pensjonistene som også bruker CC som et sosialt møtested. At situasjonen på CC preges av få utfordringer for ungdom vil det, ifølge prosjektleder, bli gjort noe med, i form av f.eks. årlige street basket turneringer. Samarbeidet med senterledelsen har gjort at CC vil sette fokus på ungdom i neste treårs periode. Prosjektet har fått til en positiv kobling mellom en del av de ungdommene som oppholder seg på CC og ledelsen, hvor også kommunen vil medvirke. Slik sett kan erfaringene fra Gjøvik være til nytte for andre kommuner som diskuterer ungdom og kjøpesenter.

Organisering

Prosjektleder for begge de to delprosjektene har vært kulturkonsulenten i Gjøvik. Det ene delprosjektet Ung på CC har vært ledet av en prosjektgruppe bestående av senterleder, politiet, biblioteket og barne- og ungdomskonsulenten. Det lyktes imidlertid ikke å etablere en fast gruppe av ungdommer. For det andre delprosjektet var det i begynnelsen etablert en prosjektgruppe bestående av representanter for Kopperud fritidssenter,

Juvente, elevrådet ved Tranberg videregående skole, ungdomskontakten og representanter fra kulturetaten. Senere ble det opprettet en styringsgruppe av to politisk valgte representanter fra kommunen, to representanter fra de videregående skolene, en fra prosjektgruppa og en representant fra kulturetaten. I tillegg var det en prosjektgruppe med representanter for elevrådene ved de videregående skolene og kulturkontoret.

Økonomi og tidsplan

Det fylkeskommunale bidraget til prosjektet har vært 240,000kr, mens Gjøvik kommune bidrar med et tilsvarende beløp. Lønnskostnadene i prosjektet har vært totalt 157,000kr, mens lønsutgifter for møter i prosjektgruppene er dekket av de respektive arbeidsgiverne. Arrangementsutgifter med lørdagstilbud for ungdom i sentrum beløp seg til 100 000 kroner. Utarbeidelse og trykking av skoledagboka kom på ca 60 000 kroner. For ungdommens hus er det foretatt innkjøp til 100 000 kroner, mens kommunens bevilgning er på 700 000 kroner. Prosjektet startet opp i februar 1996 og ble avsluttet ved utgangen av 1997.

**Forebyggende og helsefremmende arbeid
blant barn/unge og eldre i Oppland.
Del 2.
En presentasjon av 10 av prosjektene i
Oppland fylkeskommunes forprosjekt**

Denne rapporten utgjør Del 2 av evalueringsrapporten fra forprosjektet "Forebyggende og helsefremmende arbeid blant barn/unge og eldre". Del I er publisert i egen rapport under samme tittel og omhandler resultatene av evalueringen, mens Del 2 inneholder prosjektbeskrivelse av hver av de 10 prosjektene som er evaluert. Del 2 skal både fungere som vedlegg til Del I, og som en frittstående presentasjon av de enkelte prosjektene.

Oppdragsgiver: Oppland fylkeskommune

ØF-Rapport nr. 13/1998
ISBN nr. 82-7356-414-2
ISSN nr. 0809-1617